# NOVAȚIA REDESCHIDERII PROCEDURILOR JUDICIARE LA NIVEL NAȚIONAL PE CALEA REVIZUIRII PROCESULUI PENAL – COMPETENȚA AGENTULUI GUVERNAMENTAL

## THE INNOVATION OF THE RE-OPENING OF JUDICIAL PROCEEDINGS AT THE NATIONAL LEVEL BY REVIEWING THE CRIMINAL PROCESS - COMPETENCE OF THE GOVERNMENTAL AGENT

*Dumitru OBADĂ, ORCID: 0009-0009-6113-5471*
*Ministerul Justiției,*
*Chișinău, Republica Moldova*

**CZU: 341.231.14:354.51:343.158** e-mail: dumitru.obada@justice.gov.md

*The scientific research is focused on the issue of reopening judicial proceedings at the national level when the European Court of Human Rights has notified the Government of an application. In particular, the legal mechanisms available to the Government Agent, which can be used in civil proceedings, and the normative novation operated in criminal proceedings are analysed. The author concludes on the necessity and advisability of regulating the institution of revision in criminal proceedings, which can be used by the Government to ensure the purposes of the principle of restitutio in integrum. The new legal provisions introduced into the Code of Criminal Procedure at the request of the Government Agent strengthen the normative toolbox available to the State to take a proactive stance in the process of dealing with an application to the European Court and, above all, to restore fundamental human rights and freedoms.*

***Cuvinte-cheie:*** *agent guvernamental, drepturile omului, revizuire, restitutio in integrum, redeschidere a procedurilor judiciare.*

Reexaminarea sau redeschiderea procedurilor judiciare la nivel național reprezintă o manifestare și o transpunere practică clasică a principiului *restitutio in integrum*, care are drept scop primordial restabilirea situației preexistente violării drepturilor omului, fiind, în principal, o măsură de redresare cu caracter individual. Reglementarea procedurilor redeschiderii proceselor judiciare la nivel național se află circumscrisă domeniului „marjei de apreciere” a statelor membre ale Consiliului Europei, semnatare a Convenției europene a drepturilor omului. De altfel, trebuie punctat faptul că Convenția europeană, prin conținutul său, nu impune expres părților contractante obligația de a institui, la nivel național, mecanisme legale care ar permite redeschiderea procedurilor judiciare, însă existența unor asemenea posibilități de multe ori se dovedește a fi singurul remediu care poate pune în valoare principiul *restitutio in integrum*. Un număr mare de state membre ale Consiliului Europei au dezvoltat cadrul legal național creând mecanisme care permit redeschiderea procedurilor judiciare, altele, însă, pe cale jurisdicțională, au dezvoltat jurisprudența bazându-se pe cadrul normativ existent. Problematica redeschiderii procedurilor ca parte a *restitutio in integrum* a făcut obiectul *Recomandării Comitetului*

*de Miniștri al Consiliului Europei R(2000)2 privind reexaminarea sau redeschiderea cazurilor individuale la nivel național* [1, p. 4].

De fiecare dată când Curtea de la Strasbourg constată o violare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, sub imperiul articolului 41 din Convenție, este împuternicită să acorde o satisfacție echitabilă justă. În cazul în care Curtea decide să ofere o compensație materială, acest fapt va determina, corespunzător, obligația necondiționată a statului respondent de a vira, în cel mult 3 luni de la pronunțarea hotărârii, suma datorată în contul reclamantului. Adițional plății compensațiilor materiale, măsurile cu caracter individual pot cere ca partea prejudiciată să fie repusă, în măsura în care acest fapt este posibil, în situația juridică preexistentă violării drepturilor sale garantate de Convenție. Spre exemplu, unde Curtea a constatat o încălcare pe terenul articolului 8 manifestată prin refuzul autorităților de a asigura un contact suficient dintre părinte și copilul aflat în custodia publică, statul respondent va fi ținut să faciliteze vizite și contacte mai frecvente; într-un caz de deportare, sub rezerva violării articolului 3 sau 8 din Convenție, eliberarea neîntârziată a unui permis de ședere va fi obligatorie. Măsurile cu caracter individual, intrinseci principiului *restitutio in integrum*, presupun redeschiderea procedurilor judiciare la nivel național. O asemenea măsură se impune, în mod prioritar, în cazul procedurilor penale, în timp ce problemele de ordinul procedurilor civile adesea pot fi remediate prin acordarea compensațiilor financiare. Însă o sentință de condamnare necesită a fi casată, sau dispusă o rejudecare, în două situații distincte: în primul rând, când Curtea a constatat inechitatea procedurilor pe terenul articolului 6 din Convenție sau, în cel de-al doilea caz, când Curtea constată că dreptul substanțial penal național nu este compatibil cu rigorile convenționale [2, p. 57-58].

Potrivit memorandumului explicativ la *Recomandarea Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei R(2000)2 privind reexaminarea sau redeschiderea cazurilor individuale la nivel național*, practica organelor Convenției a demonstrat că reexaminarea unui caz, inclusiv redeschiderea procedurilor, este de cea mai mare importanță, în primul rând, în domeniul dreptului penal. Scopul acestor criterii suplimentare este de a identifica acele situații excepționale în care obiectivele de garantare a drepturilor individului și de punere în aplicare efectivă a hotărârilor Curții prevalează asupra principiilor care stau la baza doctrinei *res judicata*, în special asupra principiului securității raporturilor juridice, în pofida importanței incontestabile a acestor principii. *Recomandarea* nu abordează problema de a stabili cine ar trebui să fie împuternicit să ceară redeschiderea procedurilor sau reexaminarea cauzei. Având în vedere că obiectivul de bază al recomandării este de a asigura o protecție adecvată a victimelor anumitor încălcări grave ale Convenției constatate de Curte, logica sistemului implică faptul că persoanele interesate ar trebui să aibă dreptul de a depune cererile necesare la instanța competentă sau la un alt organ național. Având în vedere tradițiile diferite ale părților contractante, în recomandare nu a fost inclusă, totuși, nicio dispoziție în acest sens [3].

Raportând rigorile principiului *restitutio in integrum* procedurilor penale, aferent redeschiderii proceselor în care au fost pronunțate hotărâri devenite definitive și irevo-

cabile, ținem să evidențiem faptul că, până în septembrie 2023, unica cale de a desființa o hotărâre irevocabilă, în cazul comunicării unei cauze de către Curte, era recursul în anulare.

Articolul 453 alin. (1) din Codul de procedură penală stipulează expres că hotărârile irevocabile pot fi atacate cu recurs în anulare în scopul reparării erorilor de drept comise la judecarea cauzei, în cazul în care un viciu fundamental în cadrul procedurii precedente a afectat hotărârea atacată, inclusiv când Curtea Europeană a Drepturilor Omului informează Guvernul Republicii Moldova despre depunerea cererii.

Potrivit alin. (2) și alin. (3) (abrogate) ale art. 452 din Codul de procedură penală, recursul în anulare putea fi declarat la Curtea Supremă de Justiţie, în termen de 6 luni de la data rămânerii irevocabile a hotărârii judecătoreşti sau, în cazul în care cererea a fost comunicată Guvernului Republicii Moldova de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, de la data comunicării ei. Subiecții care puteau valorifica acest instrument de retractare erau: Procurorul General şi adjuncţii lui; inculpatul, în ce priveşte latura penală şi latura civilă, iar în cazul sentinţelor de achitare sau de încetare a procesului penal acestea puteau fi atacate şi în ce priveşte temeiurile achitării sau încetării procesului penal; partea vătămată, în ce priveşte latura penală; apărătorul sau reprezentantul lor legal.

În acest context ținem să evidențiem faptul că, Agentul guvernamental nu avea posibilitatea de a valorifica căile extraordinare de atac în cazul în care Curtea comunica o cauză Guvernului și din conținutul cererii formulate de reclamant, al materialelor dosarului național rezulta evident existența încălcării drepturilor garantate de Convenție.

Pe de altă parte, legiuitorul a reglementat posibilitatea intervenirii Agentului guvernamental în procesele civile pentru retractarea hotărârilor judecătorești irevocabile, care determinau existența continuă a încălcării, spre exemplu, a dreptului la un proces echitabil și protecția proprietății, consacrate de art. 6 și art. 1 din Protocolul 1 la Convenție.

Potrivit art. 447 și art. 449 din Codul de procedură civilă, Agentul guvernamental poate depune o cerere de revizuire în cazul în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului sau Guvernul Republicii Moldova a iniţiat o procedură de reglementare pe cale amiabilă într-o cauză pendinte împotriva Republicii Moldova; sau dacă Curtea a constatat, printr-o hotărâre, fie Guvernul Republicii Moldova a recunoscut, printr-o declaraţie, o încălcare a drepturilor sau libertăţilor fundamentale care poate fi remediată, cel puţin parţial, prin anularea hotărârii pronunţate de o instanţă de judecată naţională. În prima situație, revizuirea poate fi declarată în interiorul termenului de derulare a procedurii de reglementare pe cale amiabilă la Curte; în cel de-al doilea caz, revizuirea se declară în termen de cel mult 6 luni de la pronunţarea hotărârii sau deciziei Curţii Europene a Drepturilor Omului [4, art. 447].

Acest mecanism oferă libertatea de acțiune și adoptarea unei poziții proactive a Guvernului și reacționarea promptă la situația încălcării drepturilor omului din momentul comunicării cererii de către Curte. Respectiv, prin introducerea de către Agentul guvernamental a unei cereri de revizuire în procesul civil poate fi soluționată, în procedură necontencioasă, cauza pendinte, în cadrul procedurii de soluționare amiabilă prevăzute

de art.39 din Convenție, fiind eventual desființată hotărârea judecătorească irevocabilă, care continuă să producă efecte negative în sfera drepturilor reclamantului, inclusiv fiind acordată o satisfacție echitabilă potrivit rigorilor art.41 din Convenție.

În rezultatul acestor acțiuni, de regulă, Curtea, în virtutea principiului subsidiarității și efectelor *restitutio in integrum*, emite o decizie de radiere a cauzei preluate spre examinare, fiind evitată situația pronunțării unei hotărâri defavorabile Republicii Moldova.

Pe de altă parte, lipsa posibilității de a solicita desființarea unei hotărâri judecătorești irevocabile în procesul penal determina o poziție dependentă a Agentului guvernamental de voința și opinia Procuraturii de a introduce o cerere de recurs în anulare în situația comunicării unei cereri de către Curte. Pentru a oferi mijloace proactive și eficiente capabile să întrerupă încălcarea continuă a drepturilor omului în procesul penal și pentru a acorda satisfacții echitabile reclamantului, Agentul guvernamental a promovat ideea modificării și completării legii procesual penale prin reglementarea unui instrument, care ar oferi posibilitatea redeschiderii procedurilor penale la nivel național și, eventual, rejudecării cauzelor penale în spiritul standardelor unui proces echitabil, consacrat de art.6 din Convenția europeană a drepturilor omului.

În consecință, prin *Legea nr. 246 din 31.07.2023*, în vigoare din 01.09.2023, a fost abrogată Secțiunea 1 din Capitolul V al Părții speciale a Codului de procedură penală, fiind exclus recursul în anulare în calitate de cale extraordinară de atac; totodată, a fost modificată și completată Secțiunea 2 din același capitol, care reglementează instituția revizuirii procesului penal.

Potrivit noilor reglementări, stipulate în art. 458–460 din Codul de procedură penală, hotărârile judecătorești irevocabile pot fi supuse revizuirii atât cu privire la latura penală, cât și cu privire la latura civilă, la cererea Agentului guvernamental, în cazurile în care:

- Curtea Europeană a Drepturilor Omului a informat Guvernul Republicii Moldova despre depunerea unei cereri din care se deduce existența unui viciu fundamental în cadrul procedurii precedente, care ridică dubii temeinice privind corectitudinea soluției din hotărârea atacată (poate fi cerută oricând de la informarea Guvernului până la pronunțarea hotărârii definitive de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului);
- Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat, printr-o hotărâre, sau Guvernul Republicii Moldova a recunoscut, printr-o declarație, o încălcare a drepturilor sau libertăților fundamentale, care poate fi remediată, total sau parțial, prin casarea hotărârii atacate (poate fi cerută în termen de 6 luni de la data rămânerii definitive a hotărârii Curții Europene a Drepturilor Omului) [5, art. 458-460].

Novația normativă operată în legea procesual penală vine să consolideze instrumentariul regulatoriu de care poate face uz Agentul guvernamental și, în spiritul principiului subsidiarității aplicării Convenției europene a drepturilor omului, acesta poate interveni eficient pentru asigurarea respectării drepturilor omului depășind efectele *res judicata* ale hotărârilor judecătorești injuste, redeschiderea procedurilor judicare și, pe cale de consecință, pentru asigurarea finalităților *restitutio in integrum*.

**Referințe:**

1. *The legal framework for the re-examination and re-opening of criminal proceedings following the finding of a violation by the European Court of Human Rights: an assessment of the legal framework of Albania*. Council of Europe, © 2017. Disponibil: http://www.rm.coe.int/assessment-fairness-of-criminal-proceedings/16808b7c68 [Accesat: 12.09.2023]
2. RAINEY, B., McCORMICK, P., OVEY., C. *The European Convention on Human Rights.* 8th Edition. Oxford University Press, 2021. 711 p.
3. *Recommendation No. R (2000) 2 of the Committee of Ministers to member states on the re-examination or reopening of certain cases at domestic level following judgements of the European Court of Human Rights*. Council of Europe, © 2019. Disponibil: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e2f06 [Accesat: 12.09.2023]
4. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 2018, nr. 285-294, art. 436, cu modificările și completările ulterioare. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138883&lang=ro# [Accesat: 12.09.2023]
5. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 248-251, art. 699, cu modificăriule și completările ulterioare. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138876&lang=ro# [Accesat: 12.09.2023]